

Л. В. Страшинська, А. М. Федорищева
Рада по вивченню продуктивних сил України НАН України

ДЕРЖАВНЕ РЕГУЛЮВАННЯ ІНВЕСТИЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ: ПЕРСПЕКТИВИ ТА ПРІОРИТЕТИ

Проаналізовано основні підходи та механізми впливу держави на інвестиційні процеси, визначено перспективи та пріоритети державного регулювання інвестиційних процесів, обґрунтовано пріоритетні напрями інвестування в Україні.

Ключові слова: інвестиційні процеси, державне регулювання, інноваційна діяльність, іноземні інвестиції, інвестиційний попит.

Проанализированы основные подходы и механизмы влияния государства на инвестиционные процессы, определены перспективы и приоритеты государственного регулирования инвестиционных процессов, обоснованы приоритетные направления инвестирования в Украине.

Ключевые слова: инвестиционные процессы, государственное регулирование, инновационная деятельность, иностранные инвестиции, инвестиционный спрос.

Basic approaches and mechanisms of the influence of state investment processes has been analyzed, prospects and priorities of the government control of investment processes are determined and the priority directions of investment in Ukraine are substantiated.

Keywords: investment processes, government regulation, innovation activity, foreign investment, investment demand.

У сучасних умовах розвитку національної економіки важливе місце займає інноваційно-інвестиційна політика, яка є підґрунтям стратегічного економічного зростання держави. Останнє передбачає оновлення технологічних засобів виробництва, яке здійснюється двома шляхами: удосконаленням наявної техніки й технологій та за рахунок інтенсивної матеріалізації нових відкриттів і наукових знань. Реалізація зазначених завдань безпосередньо залежить від обсягів інвестицій у виробничо-комерційну сферу та масштабів їх залучення. Тому опрацювання принципів інвестиційної політики та механізмів її здійснення має першочергове значення для розвитку як національного господарства в цілому, так і окремих його галузей.

З огляду на це необхідно ідентифікувати макро- і мікрорівень інвестиційної політики. Під макрорівнем слід розуміти сукупність умов для здійснення виробничо-комерційної діяльності підприємств та інвестицій, які створені у країні на національному і регіональному рівнях, а саме: базове законодавство з економічних питань, галузеве законодавство, нормативні акти виконавчої влади з регулювання зовнішньоекономічних відносин тощо.

На мікрорівні інвестиційна політика визначає поведінку підприємств у процесі реалізації конкретного інвестиційного проекту в масштабах суб'єкта господарювання та збуту продукції на ринку. Отже, політика на мікрорівні має свої особливості і закономірності: в умовах кризи в Україні спостерігаються нестандартні взаємовідносини суб'єктів господарювання та інвесторів, що впливає на нестабільність економіки.

Інвестиційні процеси в Україні характеризуються значною різницею між капітальними вкладеннями та інвестиційними потребами, різким скороченням обсягу інвестицій, погіршенням їх технологічної та відтворювальної структури, обмеженими можливостями фінансування із різних джерел. Усе це негативно впливає на процеси відтворення, призводить до зростання рівня ризику та непривабливих умов інвестування економіки країн і регіонів. Підвищення ефективності функціонування економіки вимагає національного поєднання ринкових методів саморегулювання і регулюючої діяльності держави. У зв'язку з цим особливого значення набуває державне регулювання інвестиційної діяльності.

Питанням регулювання інвестиційної діяльності приділяється недостатньо уваги. Причиною тому є зменшення ролі держави як безпосереднього інвестора і недостатній розвиток приватних інвесторів, нових інституціональних структур, формування інвестиційної інфраструктури, комерційних банків, спеціалізованих кредитно-фінансових інвестиційних інститутів. У зв'язку з недосконалою податковою політикою в сучасних умовах зменшується частка власних коштів промислових підприємств у загальній структурі фінансування інвестиційної діяльності.

Створення корпоративного сектору економіки шляхом корпоратизації та приватизації не сприяло формуванню складу власників, здатних забезпечити надходження необхідних інвестицій для подальшого розвитку підприємств і підвищення ділової активності. На законодавчому рівні не вирішено питання спрямування частини коштів, одержаних від приватизації, на технічне і технологічне оновлення підприємств. Це негативно вплинуло на їх інвестиційну діяльність. Проблеми залучення інвестицій на підприємства зі значною державною часткою в статутному капіталі вимагають подальшого розвитку законодавчого закріплення та ефективного регулювання на державному рівні.

У роботах вітчизняних економістів зазначено, що інвестиції становлять собою вкладення капіталу з метою його збільшення. Саме таке трактування знайшло своє відображення в Законі України "Про інвестиційну діяльність". У ньому визначено, що інвестиціями є всі види майнових та інтелектуальних цінностей, які вкладаються в об'єкт підприємницької та інших видів діяльності, у результаті чого створюється прибуток (дохід) або досягається соціальний ефект.

В умовах активізації підприємств щодо залучення інвесторів і взагалі здійснення процесу вкладання інвестицій відбувається перетворення ресурсів у витрати з урахуванням цільових установок інвесторів – отримання доходу (ефекту). Саме перетворення інвестиційних ресурсів у витрати становить собою власне інвестиції.

Форми інвестицій класифіковані за об'єктами вкладень (реальні і фінансові), строками (коротко-, середньо-, довгострокові), цілями інвестування (прямі і портфельні), сферою вкладень (виробничі і невиробничі), формами власності на інвестиційні ресурси (приватні, державні, іноземні, змішані), регіональні (у межах

країни та за її кордонами). Найбільший обсяг інвестицій отримують високотехнологічні галузі з високим рівнем прибутковості та обороту капіталу.

Форми і види інвестицій у теперішній час регулюються різними законодавчими та нормативними актами, що не тільки спричиняє труднощі з їх використанням, а й знеособлює їх як одне з головних джерел оновлення основного капіталу підприємств. Види інвестицій, форми їх внесення, документальне оформлення інвестиційних договорів, роль і права інвесторів трактуються неоднозначно, що негативно впливає на інвестиційну діяльність.

Слід продовжувати роботу щодо подолання суперечностей, які виникли при проведенні економічних реформ в Україні. Мова йде в першу чергу про дуже високу ціну капіталу та інноваційну спрямованість економіки й інвестицій, показником якої є банківська ставка, що в Україні значно вища, ніж на світових фінансових ринках. Відомо, що при високому банківському відсотку і низькій заробітній платі більшість інноваційних проєктів неефективна, особливо в сфері механізації та автоматизації виробництва, а також ресурсозберігаючих технологій.

Зазначимо, що в промисловості державне регулювання інвестиційної діяльності здійснюється через ринковий механізм. Держава і ринок є регуляторами, оскільки в них одна мета – результат, а саме досягнення збалансованості, рівноваги у співвідношенні попиту і пропозиції товарів за обсягом, структурою та якістю. На першому етапі інвестиційний попит формується за впливом цілого комплексу макро- і мікроекономічних факторів. У ринковому господарстві інвестиційна діяльність реалізується за допомогою інвестиційного ринку: здійснюється кругообіг інвестицій, перетворення інвестиційних ресурсів у вкладення, що визначають майбутній приріст капітальної вартості.

На макроекономічному рівні факторами, що визначають інвестиційний попит, є національний обсяг виробництва, величина нагромаджень, грошових доходів населення, розподіл одержуваних доходів на споживання і заощадження, очікуваний темп інфляції, ставка позикового відсотка, податкова політика держави, умови фінансового ринку, обмінний курс грошової одиниці, вплив іноземних інвесторів, зміна економічної і політичної ситуації тощо.

На мікроекономічному рівні інвестиційний попит визначають такі чинники, як норма очікуваного прибутку, процентна ставка, витрати на здійснення інвестицій, сподівання підприємств, засновані на прогнозах майбутнього попиту, обсягу, продажів, зміни технологій.

В економічній теорії існує два підходи до втручання держави в інвестиційний процес: по-перше, держава бере на себе більшість функцій інвестора, а саме концентрацію капіталу, проєктну документацію, забезпечення матеріальними ресурсами та ін.; по-друге, надає максимальну свободу діям інвесторів. Держава впливає на інвестиційний процес через макроекономічні регулятори: податкову, кредитну, амортизаційну політику, систему санкцій, субсидій. Механізм державного регулювання інвестиційної діяльності визначається Законами України “Про інвестиційну діяльність” (1991 р.), “Про іноземні інвестиції” (1992 р.), “Про цінні папери і фондову біржу” (1991 р.), указами Президента України.

Державне регулювання інвестиційної діяльності передбачає управління державними інвестиціями, регулювання умов інвестиційної діяльності та контроль за

її здійсненням. Зміна галузевої структури інвестицій відбувається шляхом переливу капіталу із однієї сфери в іншу. З досвіду розвинених країн виділяють міжгалузевий і міжнародний перелив капіталу. Міжгалузевий передбачає перерозподіл інвестицій усередині великих фірм і корпорацій у більш прибуткові або перспективні види виробництва. Цей процес здійснюється через диверсифікацію або біржовий канал у формі нової емісії акцій підприємства.

Прийняття рішення про бюджетні інвестиції ґрунтується на визначенні пріоритетів розвитку національної економіки. Вони пов'язані зі стабілізацією економіки, виконанням довгострокових програм, структуризацією промисловості, підвищенням добробуту населення країни. Пріоритетні об'єкти інвестуються за двома формами – за рахунок бюджетних асигнувань та державного кредиту.

У управлінні національною економікою підсилилася роль бюджету як основного фінансового документа держави, що регулює потоки грошових ресурсів і через них галузеві й територіальні пропорції економіки. Тобто завдяки чіткій бюджетній політиці створюються умови саморегулювання ринкових процесів. Збалансування бюджету за такою схемою є передумовою досягнення макроекономічної стабілізації.

Разом з тим досягнення світової економіки у сфері управління інвестиціями ще не знайшли належного відображення в законодавчій базі України. Недостатньо враховується специфіка інвестування у промислових регіонах, яка пов'язана з особливостями економічного, екологічного і соціального розвитку. Не одержали раціонального вирішення питання щодо ефективного використання інвестиційного потенціалу регіонів, підвищення їх привабливості для інвесторів, зниження ризиків.

У цьому аспекті функції державного бюджету полягають у регулюванні інвестиційного процесу (тією мірою, в якій їх фінансування збереглося за державою) і підтримці розвитку окремих галузей, використанні фінансування як основного важеля управління підприємствами та організаціями, діяльність яких оплачується за рахунок бюджетних коштів.

Зміст і методи бюджетної політики більш ніж інші напрями національної економіки відповідають теорії ринкової системи і тому місцю, яке відводить система державному регулюванню ринку по лінії бюджету. У сфері виробництва необхідна розробка заходів щодо вдосконалення і розширення інвестиційного попиту, державної підтримки, інноваційно-інвестиційного розвитку, скорочення різниці між рівнями виробництва по регіонах.

Пріоритетними напрямками інвестування є наступні:

- збільшення частки інвестицій у технічне переоснащення і модернізацію галузей національного господарства, які забезпечують конкурентні переваги на світовому ринку;

- зростання частки інвестицій за рахунок власних коштів економічних суб'єктів і скорочення частки централізованих;

- переорієнтація інвестицій у пріоритетні галузі промисловості (авіаційна та ракетно-космічна техніка, суднобудування, автомобілебудування, сільськогосподарське машинобудування; створення технічних засобів для впровадження ресурсо- та енергозберігаючих технологій; розробка машин і устаткування для впровадження екологічно чистих технологій);

- розширення джерел фінансування капітальних вкладень за рахунок

збільшення частки державного кредиту, кредитів банків, іноземних інвестицій та міжнародних кредитів.

Питання про допустимий рівень іноземних інвестицій постійно постає перед усіма країнами, які отримують зовнішні запозичення. Відповідно до світової практики оптимальна частка іноземних інвестицій не повинна перевищувати 10% загального обсягу вкладень в економіку. Це визначається станом світового ринку капіталів, жорсткою конкуренцією на ньому і межею кредитної безпеки країни.

При обмеженні іноземних інвестицій в одних галузях вони можуть і повинні стимулюватися в інших. Підтримки потребують вкладення в ті виробництва, розвиток яких нагально необхідний для економічного зростання країни і які поки що не приваблюють вітчизняних підприємців. Україні потрібні прями, довгострокові інвестиції. Їх ефект визначається конкретними обставинами і в першу чергу правильним вибором стратегії щодо залучення іноземного капіталу. Приплив іноземних інвестицій в Україну підсилюється, якщо активізуються вітчизняні вкладення. Це буде своєрідним орієнтиром зарубіжним інвесторам стосовно гарантованості їх доходів. А поки спостерігатиметься відтік національного капіталу із країни, масових іноземних інвесторів не залучити. При незначних вітчизняних інвестиціях їх не приваблять ніякі пільги. Тому уряд, який хоче залучити іноземних інвесторів, повинен стимулювати вітчизняні капіталовкладення та покращувати інвестиційний клімат у країні з погляду його привабливості.

Література

1. Активізація інноваційної діяльності: організаційно-правове та соціально-економічне забезпечення: [монографія] / [Амоша О. І., Антонюк В. П., Землянкін А. І. та ін.]; НАН України; Інститут економіки промисловості. – Донецьк, 2007. – 328 с.
2. Геєць В. М. Інноваційні перспективи України / В. М. Геєць, В. П. Семиноженко. – Харків: Константа, 2006. – 272 с.
3. Горник В. Г. Інвестиційно-інноваційний розвиток промисловості / В. Г. Горник, Н. В. Дацій. – К.: Видавництво НАДУ, 2005. – 200 с.
4. Дорогунцов С. І. Інвестиційне забезпечення відтворення основного капіталу в регіонах України / С. І. Дорогунцов, А. М. Федорищева // Регіональна економіка: наук.-практ. журнал. – 2004. – № 3. – С. 159–171.

УДК 330.341.1:332.12

А. П. Павлюк

Рада по вивченню продуктивних сил України НАН України

ПОЛІТИКА ІННОВАЦІЙНОГО РОЗВИТКУ РЕГІОНІВ: ЗАВДАННЯ ТА МЕХАНІЗМИ РЕАЛІЗАЦІЇ

Проаналізовано передумови та чинники інноваційного розвитку регіонів України. Обґрунтовано завдання політики інноваційного розвитку регіонів на сучасному етапі.